

El treball de les dones a l'Hospital de Santa Caterina (s. XVIII)

Dignoris Mateo

El treball de les dones a l'Hospital de Santa Caterina (s. XVIII)

Dignoris Mateo

RESUM

A partir del buidatge de diversos llibres de salaris de l'Hospital de Santa Caterina i llibres de comptes de cases particulars, l'autora analitza el treball femení en aquest centre assistencial al llarg del segle XVIII. D'una banda descriu quin tipus de feines realitzaven les dones, que es centraven en les tasques domèstiques, relatives a la cura de la casa, i les de servei, és a dir, les referides a l'atenció a les persones acollides. En paral·lel s'analitzen també les retribucions que rebien per aquestes feines i la seva evolució al llarg del temps.

Aquesta anàlisi es complementa amb la comparació de les tasques i retribucions del personal masculí de l'Hospital de Santa Caterina i també amb les feines i salaris de les dones que treballaven en les explotacions rurals del territori situat entorn de Girona.

Imatge de la pàgina anterior: Sala de la bugada de l'Hospital Psiquiàtric de Salt, 1920-1930. Ajuntament de Girona. CRDI (Valentí Fargnoli Iannetta, RG. 342502).

INTRODUCCIÓ

L'anàlisi del treball de les dones a l'hospital de Santa Caterina de Girona durant el segle XVIII s'insereix en el marc de la recerca de la meua tesi doctoral sobre el treball femení en les societats rurals en la regió de Girona. Aquesta recerca se centra, per una banda, a analitzar l'espai laboral femení, les seves característiques, així com les semblances i diferències amb el masculí; i, per l'altra banda, a examinar la remuneració i les implicacions que tenia la seva feina, tant per a la seva vida com per a la dels seus familiars.

Aquesta comunicació té la mateixa estructura, concretament, és una aproximació al rol que tenien les dones com a força de treball en aquesta institució, que és equiparable al de les criades en les explotacions particulars.

Partint d'aquesta equiparació, el primer que s'ha de tenir en compte és que a les societats preindustrials hi havia moltes similituds entre les institucions assistencials com l'Hospital de Santa Caterina Màrtir, l'Hospici i la Casa de la Misericòrdia de la ciutat de Girona i les explotacions familiars, ja que eren tant una unitat de consum com de producció. Ambdues podien tenir possessions com horts, terres, corrals; així com rendes i altres fonts d'ingressos que utilitzaven per finançar-se o bé proveir-se dels recursos que necessitaven, comercialitzant amb els productes o bé consumint-los.

Pel que fa a la producció i al treball femení, destaquen la indústria tèxtil i les tasques domèstiques i les de cura, atès que, independentment de l'estat civil i la posició social, s'esperava que les dones es dediquessin a les activitats manuals. Però les tasques de les benestants, com que tenien criades, es limitaven a cosir, filar i teixir. En canvi, les dones més humils, a més de tenir una feina remunerada, feien totes les domèstiques (Vinyoles, 1976, p. 34–35, 1985, p. 77–78). Els treballs manuals eren emprats per les institucions assistencials, però també per les unitats domèstiques com un mecanisme per controlar la moral de les dones i com una via de finançament.

També hi havia similituds en relació amb el funcionament, ja que era necessari assignar la força de treball disponible a les tasques productives i reproductives per assegurar la creixença de la unitat familiar o la institució. En algunes explotacions petites de treballadors de la regió de Girona també es contractaven criats que feien aquestes funcions, però en la majoria les responsabilitats es distribuïen exclusivament entre els familiars. Tanmateix, les mitjanes i grans havien de completar la mà d'obra familiar amb assalariats eventuais o permanents que en complementaven o n'assumien els rols. A tall d'exemple, en contrastar el nombre de criats amb el de membres de les famílies dels llibres d'estat d'ànimes de la parròquia de Castell de Pelràs a finals del segle XVIII, no només és palès el traspàs de força de treball des de les explotacions petites a les mitjanes i grans, sinó també la correlació entre la quantitat de fills i la seva edat i gènere amb la de criats i criades.

Pel que fa a les institucions assistencials es pot establir una comparació similar en relació amb el personal domèstic i de servei, ja que si bé tots els que assumien les tasques, en principi, eren assalariats, s'entenia com a família el conjunt de persones, contractades o no, que feien que l'hospital funcionés (Vila, 2020, p. 341). A banda d'això, hi havia diferents col·lectius i jerarquies laborals. A més a més, les necessitats de treball no eren les mateixes en un petit hospital d'una vila com el de Tossa de Mar que el d'una ciutat com Girona. En els primers la dedicació de la mà d'obra era parcial; no només la dels professionals mèdics i altres artesans que prestaven uns serveis concrets, sinó també el de les hospitaleres i els hospitalers, que només treballaven quan hi havia algun malalt. Per contra, a les ciutats, la dedicació dels servents era completa, ja que en major o menor mesura sempre hi havia ingressats, perquè atenien tant a malalts com a transeünts, pelegrins, expòsits, vells, donzelles sense famílies, etc. Així mateix, alguns serveis com el de bugaderia, eren encomanats a assalariats eventuais. Per exemple, Rosa Xifre i Rosa Alfahó van ser contractades a finals del segle XVIII per fer la bugada de la roba de l'hospital de Sant Feliu de Guíxols.

En aquesta conferència explorarem el rol de les dones a partir de les similituds i diferències entre el personal domèstic i de servei de l'hospital i el d'algunes explotacions de la regió. Evidentment, les implicacions i l'extensió eren diferents, però hi havia elements comuns perquè les necessitats humanes que atenien eren, a grans trets, les mateixes. Per analitzar-ho es fan servir les dades de quatre llibres de salaris de l'hospital que engloben la majoria dels anys

del segle XVIII (1702-1791) i tres llibretes de comptes dels servents domèstics de tres cases de la regió de Girona. En concret, les llibretes de dues famílies de la Bisbal d'Empordà, la Salamó i la Grassot, que inclouen dades de finals del segle XVIII i principis del XIX (1785 – 1830) i, per altra banda, la de la família Espígol, de Canet d'Adri, que abasta, a grans trets, el mateix període (1776 – 1820). A més, comparem les dades amb els llibres de casa dels Sans i Sala, d'Arenys de Munt, i dels Cruïlles, d'Arenys d'Empordà, famílies que, a més de residir a la zona del Maresme i de Girona, on tenien la masia principal, també residien temporalment a la ciutat de Barcelona.

Tant les fonts privades com les institucionals ofereixen la mateixa informació, encara que el nivell de detalls en alguns aspectes és diferent, però són comparables. El que ens interessa, en particular, són les dades personals i laborals del personal: origen, estat civil, gènere, tasca, salari, data d'entrada i de sortida i pagament, així com l'import i el concepte de cada partida salarial. La metodologia utilitzada és mixta, ja que s'ha fet un buidatge sistemàtic de les dades quantitatives, tant de les clàusules dels acords com de les partides salarials. I, paral·lelament, s'ha registrat informació qualitativa que permet situar els treballadors en les seves coordenades laborals i socials.

Pel que fa al tractament, les dades s'han estandarditzat perquè estiguin a la mateixa unitat temporal (anual) i monetària (sous catalans), donat que a vegades els contractes es podien establir per un mes o un període determinat i el salari o els

pagaments s'expressaven en monedes corrents (pessetes, durs, dobles o reals). D'altra banda, hem classificat les tasques i les funcions en tres categories: personal domèstic, que inclou les tasques domèstiques; de servei, que comprèn les d'administració, supervisió i cura, i professional, que es limita exclusivament al personal mèdic. I es distingeix entre remuneració monetària, en espècie i mixta.

COMPOSICIÓ DE LES SOLDADES

Tant en els llibres de comptes de les explotacions com en els de salaris de l'hospital coneixem els acords establerts entre els propietaris o administradors i els treballadors o els seus intermediaris, però en molt poques ocasions el procés de negociació. Les dades sobre els pactes laborals evidencien que la remuneració, tant del personal de servei com el domèstic de l'hospital, però també de les explotacions, es va mantenir estable al llarg del segle XVIII. El 40 % dels servents de totes les llibretes analitzades i el 88 % del personal de l'hospital cobraven 12 lliures anuals. Però la distribució dels hospitalaris era més simètrica que els de les famílies Salamó i Grassot. Per consegüent, l'evolució salarial suggereix que els segons eren més dinàmics que els primers, segurament per la llibertat més gran que tenien els propietaris per fixar-los i adaptar-los a les funcions, habilitats i l'experiència dels treballadors (Garrahou et al., 2015), o bé a les estratègies per retenir la mà d'obra a l'explotació almenys un any.

Però les soldades pagades pels administradors de les institucions assistencials, les famílies benestants o directament pels propietaris eren tan sols una part de la remuneració, tant de la mà d'obra assalariada permanent com de l'eventual. Pel que fa a la primera, encara que la retribució podia ser en metàl·lic, en espècie (que inclou la manutenció i l'allotjament) o en menuderies (que consistien en diverses peces de roba i calçat); sovint era una combinació d'aquests tres elements. Però el pes que tenia cadascun no era el mateix a tot arreu. Per exemple, la majoria dels pagaments de l'hospital, així com de casa Grassot, Salamó i Sans i Sala eren exclusivament monetaris. Els únics en espècie eren l'allotjament i la manutenció, que rarament es mencionen, tot i que podien suposar al voltant del 68% del salari dels criats i el 85% de les criades. En conseqüència, les soldades representaven al voltant del 15 i el 32% de la remuneració, tant en unes cases com a d'altres perquè hi ha una equivalència salarial. Les soldades eren inferiors allà on la roba i el calçat es tenien en compte com a part de la retribució, però en convertir-la en moneda i sumar-ho a la part en metàl·lic, el total és similar.

En els llibres particulars normalment només s'al·ludeix a la manutenció perquè, a causa de la joventut, la vellesa, la inexperiència o la incapacitat dels servents, era l'únic element de la remuneració. Però també perquè quan emmalaltien, de vegades, romaien a casa dels propietaris sense treballar. I, per tant, generaven expenses addicionals en medicina, serveis mèdics i aliments que, com els dies no treballats, havien de retornar. En efecte, en al-

guns casos fins i tot es xifra els diners que suposava sustentar-los diàriament i es dedueix de les soldades les expenses produïdes. Per contra, almenys en els llibres de salaris de l'hospital, no hi ha casos similars en relació amb la manutenció.

Pel que fa a la remuneració del personal de l'hospital, les úniques descripcions amb les quals es podria establir un paral·lelisme són les de dos forners contractats a principis del segle XVIII que, a més de 30 lliures anuals per pastar el pa i garbellar el blat, probablement rebien 1,5 lliures per ració de pa, carn i escudella. Tanmateix, als llibres de despeses es registren fins i tot les porcions que devien rebre els residents de l'hospital en funció de la posició que ocupaven en la jerarquia i la càrrega de treball. En canvi, també es documenta quan es posaven malalts perquè també es deduïa de les soldades la proporció corresponent i havien de pagar substituïts. Segurament només se sostreïa el temps no treballat, ja que rebien l'atenció mèdica necessària al mateix hospital. Per exemple, una treballadora de la comandava emmalaltir i se'n va anar a l'hospital.

Tot i que la remuneració no fos mixta, les descripcions mostren que els propietaris compraven roba, sabates, tela o bé pagaven al sastre, sabater, metge, apotecari, etc. a compte dels treballadors. Aquestes es diferencien de les d'altres llocs perquè els béns o els serveis pels quals pagaven no formaven part de l'acord i, per tant, l'import es descomptava del salari pactat. En canvi, en les negociacions dels Espígol de Canet d'Adri o els Terrats de

Romanyà de la Selva, estudiats per Albert Serramontmany (2016) i, en part, també dels Cruïlles, les menuderies eren un component clarament diferenciat de les soldades, tant en els acords com en els cobraments. En canvi, les partides de l'hospital, malgrat que a finals del segle XVII es va pagar a alguns servents amb la roba dels malalts que havien mort, eren exclusivament monetàries. I, a diferència de les explotacions privades, els administradors no reconeixen haver comprat o pagat res a compte dels treballadors.

LA JERARQUITZACIÓ LABORAL I LA DISPARITAT SALARIAL DEL PERSONAL DOMÈSTIC I DE SERVEIS

Com dèiem al principi, malgrat les marcades diferències entre les explotacions privades i les institucions assistencials, hi ha una coincidència notable entre el personal domèstic i el de servei contractat per algunes famílies benestants, com la Salamó, la Grassot, la Cruïlles o la Sans i Sala, i els de l'hospital de Santa Caterina. A tall d'exemple, els propietaris de les dues primeres cases, com els administradors de l'hospital que contractaven metges, cirurgians, apotecaris, capellans i altres treballadors eventuais, van establir entre 1770 i 1833 diverses conductes amb quatre metges, dos cirurgians i dos perruquers. També van contractar dos mestres per ensenyar els seus fills primeres lletres i gramàtica, dos mestres de costures i un de doctrina, i set nodrisses. La resta eren servents, seixanta-tres dels quals eren cambreres, cuineres o criades i només sis mossos o treballadors agrícoles.

Encara que en aquestes, com en altres llibretes, no s'especifica que les criades haguessin estat contractades per cuidar els malalts de les famílies o que fos part de les seves responsabilitats, segurament era així. De fet, algunes anotacions evidencien la seva contractació únicament o principal per atendre'ls. I, finalment, algunes també registren el salari que percebien les llevadores per assistir les dones de la família durant el part, així com la contractació de majordomes o claveres. En conseqüència, les funcions del personal domèstic o de servei de les masies és comparable al de l'hospital.

Les dades mostren que la majoria de les tasques que es duïen a terme a l'hospital de Santa Caterina de Girona eren realitzades indistintament per homes i dones, i que cobraven el mateix, però no era així a les masies. Per exemple, a casa de la família Grassot i a la Salamó les tipologies laborals documentades són criades, cambreres i cuineres o bé mossos i treballadors agrícoles. S'ha de tenir en compte que sovint la informació més detallada sobre el treball de les dones com a jornaleres agrícoles o criades domèstiques es registra en llibretes específiques, en les quals el total o una proporció elevada de la força de treball contractada era femenina. En canvi, a casa de la família Sans i Sala i a la dels Cruïlles, el personal domèstic masculí era més important, de fet, a la segona era més elevat que el femení, segurament perquè ambdues famílies residien temporalment a Barcelona, un context urbà on encara era rellevant la funció simbòlica d'alguns criats (Iturralde, 2014, p. 119); encara que Roca (2005, 1996) ha constatat el mateix per la zona rural de la comarca del Vallès Occidental. En canvi, a l'hospital la mà d'obra femenina, domèstica i de servei era majoritària.

En relació amb la divergència entre la força de treball femenina i la masculina, les dades també proven que els homes tan sols feien la meitat de les tasques que les dones, però s'equipararien en considerar els professionals mèdics i altres treballadors, atès que tots eren homes. Tres de les tasques dutes a terme per ells eren domèstiques (cuiners, forners i cambrers), i les al·lusions documentades sobre aquestes es limitaven a alguns anys de finals del segle XVII i principi del XVIII. A més, les persones contractades com forners o pastissers es descriuen com a mestres i oficials perquè aquest era un ofici artesanal de la branca de l'alimentació. A més a més, els homes eren contractats amb les seves esposes per realitzar tant aquesta tasca com la d'administració, supervisió i cura.

Tot i que es contractessin homes i dones individualment, les dades suggereixen que era preferible confiar algunes tasques a parelles perquè cobraven la mateixa quantitat pel treball efectuat. Es tractava sobretot de comanadors, infermers i, en menor mesura, cambrers. Una qüestió més difícil de dilucidar és quin rol exercia cadascú, però sembla que el del marit era més important perquè era el primer a ser contractat. Hem documentat un cas en què l'esposa ho va ser poc de després del seu cònjuge. A més, sovint, quan els marits morien les vídues deixaven d'exercir la funció, immediatament o poc temps després. Ocasionalment, algunes van continuar treballant en altres tasques o en la mateixa durant un parell de dies o mesos, però s'explicita que ho van fer fins que es van contractar substituïts.

Malgrat l'existència de tasques de diferents tipologies dins de cada categoria laboral i que el personal cobrés el mateix, això no implica

que no hi hagués més o menys concentració en els salaris. Com es pot intuir a partir de les dades del gràfic 1 (veure als annexos), hi havia una jerarquització dels empleats que estava especialment lligada a les domèstiques i a la mà d'obra femenina. Les úniques excepcions eren l'administració del rebost, tot i que les obligacions de les dispenseres estaven intrínsecament relacionades amb el personal de cuina i infermeria, i els cambrers. És a dir, algunes eren contractades com la mà d'obra principal (cuinera, cambrera, dispensera) i altres com secundària (sota-cuinera, sota-cambrera, sota-dispensera).

Com es pot observar en el gràfic, les dades assenyalen que els salaris dels ajudants i del personal domèstic eren lleugerament inferiors als dels principals i els de servei durant tot el segle, malgrat l'aparent coincidència durant la primera meitat, ja que la jerarquització només és visible a la segona. En analitzar les tipologies laborals separadament és inqüestionable que la remuneració del personal de servei era més equitativa que la del domèstic. La gamma salarial dels segons (80-1080) era més àmplia que la dels primers (120-540). A més, la majoria dels servents, en particular els homes que duïen a terme tasques d'administració, supervisió o cura, guanyaven 240 sous. Al contrari, els salaris de les altres, tot i que podien ser equivalents o superiors, normalment eren inferiors.

En efecte, les dades suggereixen que la disparitat salarial entre els servents que portaven a terme la mateixa funció respon a una certa categorització que no sempre és explícita en la documentació. Per exemplificar-ho, una nota del llibre de compte de la

remuneració dels oficials de l'hospital entre el 1702 i el 1742 evidencia que abans del 1737 existia una estratificació laboral i salarial per com s'organitzava la feina del cambrer i el sota-cambrer. L'anotació és un resum de la resolució acordada a la junta administrativa del 25 de juny de 1737, que va resoldre unificar les tasques; en concret, especificava que s'havien de repartir tant la remuneració com el treball i que ambdós s'anomenarien *cambrers*. La mesura va acordar-se amb la finalitat de corregir els inconvenients originats per l'antiga organització d'aquests empleats, però no va tenir èxit, donat que totes les referències sobre els sota-cambrers són posteriors a aquesta data.

A més d'aquesta notícia, la coincidència entre la quantitat mínima i màxima percebuda per uns i altres suggereix que abans i després de 1737 les tipologies principals de les tasques dutes a termes per homes o dones incloïen les soldades tant dels primers com dels segons criats. De fet, la dispersió salarial de les domèstiques era més elevada que la de servei, segurament a causa d'aquesta coincidència, ja que hi havia una relació entre la tasca i la càrrega de treball i la remuneració, però els salaris inferiors podrien estar relacionats amb l'edat i el gènere dels treballadors.

Tot i que no es registra l'edat dels treballadors i només coneixem l'estat civil del 31% del personal, podem apropar-nos a l'edat o almenys al moment del cicle vital dels servents. Les dades mostren que el 37% de la mà d'obra era casada i el 36%, vídua. Per tant, només el 26% eren solters. Aquestes dades no demostren

que la seva presència no fos rellevant, al contrari, donat que els casats estan sobre-representats perquè eren socis laborals i per tant, sempre se n'indica directament o indirectament l'estat civil; probablement una proporció més elevada de la resta del personal era solter i probablement eren joves.

Efectivament, les dades dels llibres d'estat d'ànima de Cassà de Pel·ràs corroboren, com han assenyalat altres estudis, que l'ocupació de criat estava lligada a l'adolescència i a la joventut (Roca, 2005, pp. 60–61), tot i que a vegades s'iniciava durant la tercera infància i s'allargava fins a la vellesa. Pel que fa al vincle entre l'edat, l'estat civil i les tasques, el 52% dels solters es van contractar com a mà d'obra complementària. De fet, el 72% de tots els treballadors secundaris dels quals coneixem l'estat civil ho eren. Per consegüent, les dades apunten a una certa coincidència entre l'ocupació d'un lloc de treball auxiliar, els ingressos salarials inferiors i l'edat.

Pel que fa a les explotacions particulars podem aprofundir poc sobre aquestes qüestions, ja que si bé en alguns casos s'al·ludeix a la segona criada, en general no es distingeixen entre les tasques principals i les complementàries, tampoc no es proporcionen dades sistemàtiques sobre l'edat ni l'estat civil dels servents. Una forma d'apropar-s'hi podria ser a partir de la disparitat salarial, però no sempre és possible interrelacionar tots els elements. Per exemple, a la llibreta de la família Espígol, tot i que algunes evidències són indirectes i es poden relacionar amb la configuració de la remuneració, hem documentat no només els salaris, sinó també

l'edat dels servents més baixos. Malgrat això, en gran part dels casos no es registra la tasca que exercien els servents contractats.

EL ROL FEMENÍ EN L'HOSPITAL

Amb relació al gènere, el primer que s'ha de dir és que d'entrada sembla poc probable que aquest element jugués un paper crucial en la configuració de la remuneració, perquè tant els homes com les dones duïen a terme les mateixes tasques i cobraven, a grans trets, el mateix salari. De fet, es pot diferenciar dos o fins i tot tres patrons de pagament en funció de la categoria de les tasques. Veïem com els salaris de les domèstiques eren inferiors que les de serveis. En concret, les cambreres i cuineres percebien entre 120 i 240 sous anuals i si s'hi inclouen les sota-cambreres i sota-cuineres entre 80 i 240. Les comanadores, infermeres i dispenseres en cobraven 240 i si s'hi afegixen les sota-dispenseres, entre 180 i 240. Per tant, encara que la remuneració màxima era la mateixa és evident que hi havia una major igualtat entre les soldades de les segones que entre les primeres. Els salaris masculins reproduïen exactament el mateix paràmetre, a excepció del fet que, a partir de la dècada de 1780, alguns cambrers i sota-cambrers guanyaven 360 sous.

La tasca femenina més ben pagada de l'hospital, tot i que només s'ha documentat el cas d'una dona contractada per exercir-la i era igual a la masculina, era la dels forners. Per fer-la es pagaven

entre 240 i 1080 sous, normalment entre 960 i 1080, però depenia de la quantitat de treballadors contractats. També comptem entre els més alts els salaris de les nodrisses, tot i que algunes cobraven entre 120 i 200 sous anuals; els de les llevadores i les mestres, que guanyaven entre 240 i 540 sous eren intermedis. Tot i això, és evident que existia una disparitat salarial perquè entorn del 29 % de les dones guanyaven menys de 240 sous anuals, però la mateixa proporció dels homes en percebia més de 240, mentre que menys del 10 % de les dones ho feien.

Aquestes dades suggereixen, en primer lloc, que la presència femenina a l'hospital era fonamental, a diferència del que alguns autors sostenen respecte al protagonisme de les criades a les explotacions agrícoles en contraposició amb la mà d'obra masculina. Això no obstant, també és palès que, tot i dur a terme tant tasques domèstiques com de servei, el rol que exercien era secundari i subordinat als treballadors masculins. Només per posar un exemple, les infermeres, encarregades de la cura i l'alimentació dels malalts, tenien l'obligació de consultar i informar els professionals de la salut: metges, cirurgians o apotecaris; així com els administradors (Vila, 2020, p. 343–344); professions de les quals havien quedat excloses oficialment després de la instauració dels Estudis Generals per a la formació dels metges i l'aprovació d'un examen que en garantia la idoneïtat per exercir la medicina. En efecte, com apunten diverses investigacions històriques, l'única tasca efectuada per dones vinculada directament amb la medicina era l'obstetrícia (Comas et al., 2008, p. 44).

Així mateix, els gremis medievals van intentar reduir la participació femenina, també la de les esposes i filles dels mestres artesans, de manera que fins i tot els que van ser més tolerants, com el dels apotecaris i corallers van limitar la llibertat i la independència femenines (Comas, 2012, p. 246–250). En ser excloses de l'aprenentatge formal, la seva identitat i intervenció laboral femenina es van afeblir progressivament i considerable, però no només pel que fa a la medicina, sinó també en tots els sectors, des dels tèxtils fins als vinculats amb la preparació de menjar, com el de forners. En aquest sentit, és significatiu que durant tot el segle XVIII només una dona treballés com a fornera i ho va fer probablement perquè era francesa i esposa d'un forner que va morir i a qui va substituir durant gairebé trenta anys. A partir de llavors es va contractar un oficial com a ajudant.

Aquesta dona fornera es deia Elena Mallol i era vídua de Bernat Mallo, de nacionalitat francesa, i que va ser contractat probablement el 28 de febrer de 1702 per amassar el pa i garbellar el blat de l'hospital per 30 lliures anuals i 30 sous mensuals per ració de carn i escudella. A mitjan 1703 va ser acomiadat, però el van contractar novament el primer de novembre de 1705 i fins a final d'agost de 1709, quan segurament va morir, ja que el 9 de setembre la seva dona va cobrar 24 lliures pels darrers sis mesos de la feina d'ell. No hi ha cap anotació que indiqui que ella també exercís aquesta tasca o cap altra, tampoc no es pot deduir de les partides cobrades perquè la quantitat correspon exactament al salari fixat. A més, l'altre forner, contractat entre

el juny del 1703 i el novembre del 1705, també era d'origen francès i cobrava exactament el mateix, i tampoc no hi ha referències sobre la seva dona.

No obstant això, és possible que ella també treballés, atès que a continuació s'anota que els administradors li van pagar per tres mesos de soldada de fornera. I, per tant, va continuar treballant immediatament després de la mort del seu marit i fins a mitjan agost del 1751, quan va morir. Tanmateix, com que va cobrar la mateixa quantitat que guanyava ell, és possible que no treballés abans o bé que ho fes com l'ajudant del marit. Això justificaria que tots dos ho fessin pel mateix salari. És una possibilitat, ja que de fet hem documentat alguns casos en un dels quals ella estava implicada. Sabem que a partir d'agost de 1739 va passar de guanyar 4 a 2 lliures mensuals, perquè les altres dues les guanyaria Francisco Mitjans, oficial forner, i en l'anotació en què es registra el salari i el rol que realitzaria s'especifica que havia entrat per fer d'ajudant de la pastissera de la casa.

LES IMPLICACIONS DE LES SOLDADES FEMENINES

Potser una de les diferències més significatives entre les partides de l'hospital de Santa Caterina i les de les explotacions analitzades és que a les primeres s'especifica sistemàticament les dates de pagament i de treball, però no es proporciona informació sobre els usos que les dones feien de les soldades que anaven rebent.

Ambdues són importants per aproximar-nos a les implicacions que tenia el treball femení per a les dones i les seves famílies, així com a la seva capacitat d'estalvi. En efecte, el reduït percentatge que representava la part monetària evidència que la manutenció i l'allotjament, que formen part de les necessitats humanes bàsiques, eren dos components imprescindibles de la remuneració dels servents permanents i, sobretot, de les dones.

A més, el fet que el 42 % de les soldades o prop del 28 % de la mitjana dels ingressos totals acumulats es cobressin poc abans, al moment o bé després de sortir de l'explotació o la institució de la regió de Girona ho corrobora. Amb relació al moment del cobrament, les dades del gràfic 2 (veure als annexos) mostren que la proporció més elevada la percebien en els mesos previs a la finalització de la relació contractual i, per tant, coincideix amb els anys de permanència. Aquests percentatges es podrien considerar una primera aproximació a la capacitat d'estalvi de les criades, no obstant això, el valor de les soldades aportades en dot, que de mitjana no superava les 50 lliures, suggereix que aquesta no era tan elevada com sembla.

L'anàlisi de les dates que, com es pot observar al gràfic 2, permet conèixer com es distribuïen els diners cobrats durant els anys treballats són un indicatiu indirecte de la rellevància que les soldades femenines, com les masculines, tenien per a les seves famílies. Per una qüestió molt simple, si les dones tenien les seves necessitats bàsiques cobertes per què els pagaments eren, en major o en

menor mesura, regulars? S'ha de tenir en compte que les retribucions institucionals eren més contínues i homogènies que les privades, ja que no només es realitzaven a compliment de dos, tres, sis, quatre i un mes, sinó que també es realitzaven cada dos, tres, quatre, un, cinc i sis mesos. Però els pagaments no s'efectuaven en una data específica i, per tant, poden estar relacionats amb les necessitats personals i familiars.

Certament, les descripcions de les partides de les cases analitzades ho corroboren perquè, com apuntaven, contenen informació sobre els béns materials, especialment roba i calçat, i els serveis mèdics, religiosos i de transport que adquirien amb les soldades. A més, informen dels diners o dels béns entregats als familiars, que eren principalment els progenitors de les treballadores, però també podien ser fills, germans i fins i tot familiars polítics. A més a més, els capítols matrimonials de les núvies que van aportar les seves soldades en dot a mitjan segle XVIII no només constaten que les criades entregaven als seus parents els salaris que cobraven, sinó que aquests els gastaven tant si els deixaven perquè els guardessin o els els prestaven.

En definitiva, tot i que les dones tenien una major presència a l'hospital que a les explotacions privades, i que les tasques que duïen a terme coincideixen amb les considerades tradicionalment com a femenines, en alguns casos no només realitzaven les mateixes tasques que els homes, sinó que fins i tot percebien el mateix salari, malgrat que en algunes, com sembla ser la de fornera,

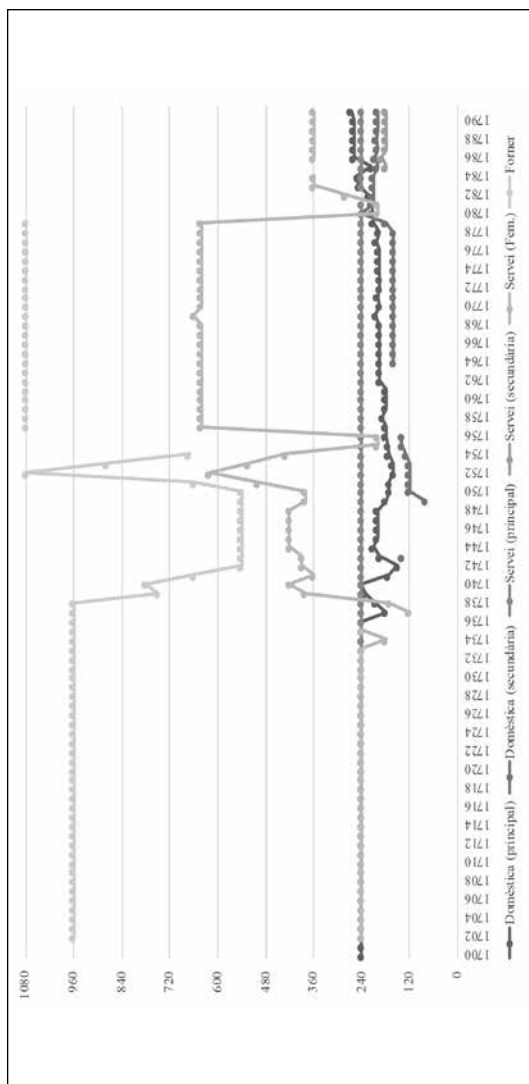
l'exercien de forma excepcional. I, finalment, l'ocupació en el servei permanent els permetia satisfer les seves necessitats, però també la dels seus familiars i, fins i tot, estalviar part de les soldades per millorar el seu dot.

BIBLIOGRAFIA

- COMAS, M. (2012). *Les dones soles a la Baixa Edat Mitjana: una lectura sobre la viduïtat*. Barcelona: Universitat de Barcelona, tesi doctoral.
- COMAS, M.; MUNTANER, C.; VINYOLÉS, T. (2008). «Elles no només filaven: producció i comerç en mans de dones a la Catalunya baixmedieval». *Recerques: Història, Economia i Cultura*, núm. 56, p. 19-45.
- GARRABOU, R.; RAMON-MUÑOZ, R.; TELLO, E. (2015). «Organització social del treball, salaris i mercat laboral a Catalunya: el cas d'una explicació agrària de la comarca de la Segarra a la darrerïa del segle XIX». *Recerques: Història, Economia, Cultura*, núm. 70, p. 83-123.
- ITURRALDE, M. (2014). *El trabajo infantil en la ciudad de Barcelona (1768-1856). Entre el Antiguo Régimen y la nueva sociedad industrial*. Barcelona: Universitat de Barcelona, tesi doctoral.
- ROCA, P (2005). «¿Quién trabajaba en las masías? Criados y criadas en la agricultura catalana (1670-1870)». *Historia Agraria: Revista de Agricultura e Historia Rural*, núm. 35 (2), p. 49-92.

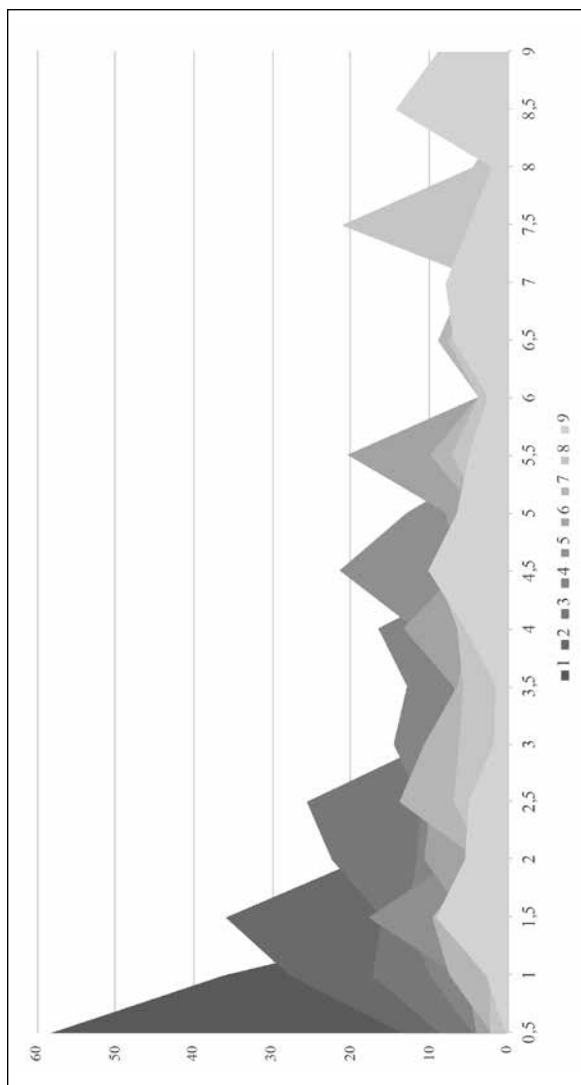
- (1996). «Una masia de la muntanya vallesana a l'inici del segle XVIII: el llibre de notes dels hereus de Can Torres de Matadepera (1699-1704)». *Arraona: Revista d'història*, núm. 18, p. 9-45.
- SERRAMONTMANY, A. (2016). «Criades, mossos i altres servents del Mas Terrats de Romanyà d'Empordà. 1794-1808». *Estudis D'Història Agrària*, núm. 28, p. 195-215.
- VILA, P. (2020). «Sistemes alimentaris observats en el Llibre [de la] comanda, refató y imfermeria (1779-1791) de l'Hospital de Santa Caterina de Girona». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 61, p. 307-354.
- VINYOLES, T. M. (1976). *Les Barcelonines a les darreries de l'Edat Mitjana: 1370-1410*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Centre de Publicacions, Intercanvi Científic i Extensió Universitària.

Gràfic 1: Evolució dels salaris de l'Hospital de Santa Caterina (XVIII)

Font: elaboració pròpia a partir dels llibres de comptes de l'hospital Santa Caterina de Girona (1702-1791). Cadascuna de les etiquetes conte les referències del personal domèstic i de servei masculí i femení, excepte el de servei (fem.) que només inclou les al·lusions de les dides, llevadores i mestres. En concret, la domèstica principal inclou les tasques de cabrer i cuiner, la domèstica secundària la de Sota-cabrer i sota-cuiner y la de Servei principal comanador, infermer i dispensar i la de servei secundària només la de sota-dispensera.

Gràfic 2: Distribució de l'import de les partides del personal de l'hospital de Santa Caterina durant el temps de permanència

Font: elaboració pròpia a partir dels llibres de comptes de l'hospital Santa Caterina de Girona (1702-1791).

Segadors, Palau Sacosta - V. Farago